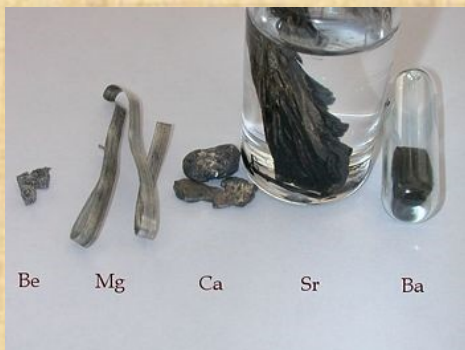

2. skupina PS, ns^2

Beryllium, hořčík, vápník, stroncium, baryum, (radium)

Kovy alkalických zemin

- **typické kovy**
- **chemie Be a Mg se poněkud liší od chemie kovů alkalických zemin**
- **Be tvoří řadu sloučenin s kovalentní vazbou**
- **elektropozitivita ve skupině roste směrem dolů**
- **typický oxidační stupeň II +**

Některé fyzikální vlastnosti prvků 2. skupiny PS

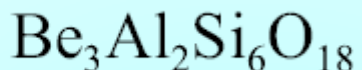
Prvek	Be	Mg	Ca	Sr	Ba	Ra
atomové číslo	4	12	20	38	56	88
hustota (g cm ⁻³)	1,848	1,738	1,55	2,63	3,62	5,5
teplota tání C	1287	649	839	768	727	700
teplota varu C	2500	1105	1494	1381	(1850)	(1700)
kovový poloměr [pm]	112	160	197	215	222	?
I. ionizační energie [eV]	9,32	4,64	6,11	5,69	5,21	5,28
II. ionizační energie[eV]	18,21	15,03	11,87	10,98	9,95	10,10
elektronegativita (Allred-Rochow)	1,47	1,20	1,04	0,99	0,97	0,97

Beryllium

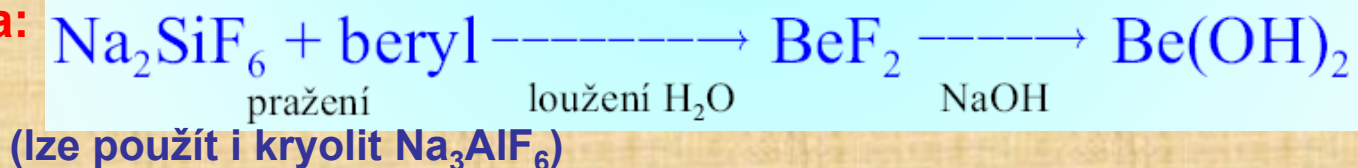
Výskyt beryllia:

Beryl

smaragd 2 % Cr

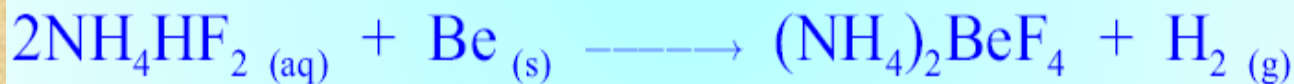
Výroba beryllia:

- t. t. ~ 1300 °C
- Chemie Be se podobá chemii Al – **diagonální podobnost**
- S vodou reaguje neochotně (pokrývá se vrstvičkou tvorby špatně rozpustného hydroxidu na povrchu)
- Rozpouští se v kyselinách za vzniku H_2 , ve vodných roztocích neexistuje jako Be^{2+} , ale pouze v podobě hydratovaných iontů **$[\text{Be}(\text{H}_2\text{O})_4]^{2+}$**
- V konc. HNO_3 se pasivuje
- Rozpouští se v roztocích alkalických hydroxidů – **je amfoterní**

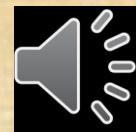

Přímé reakce beryllia:

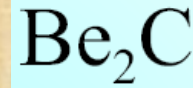
hydrogendifluorid amonný

tetrafluoroberyllnan amonný

Sloučeniny beryllia

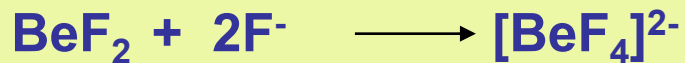
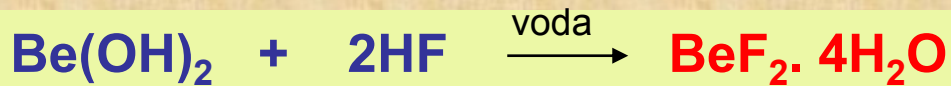
Jednoduché sloučeniny beryllia:

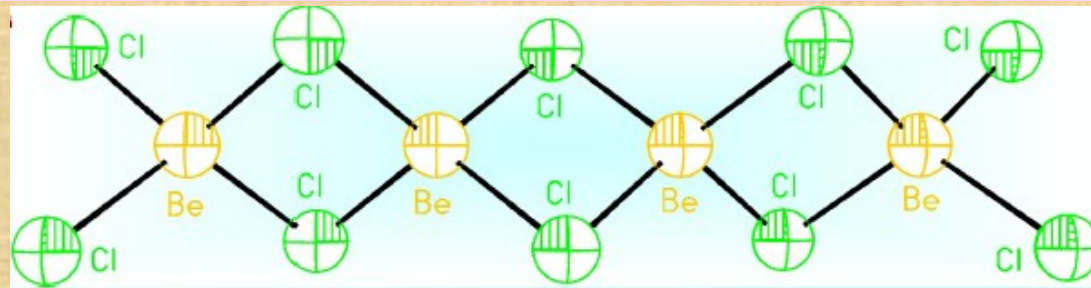
b.t. 2570 °C

Mohsova stupnice tvrdosti 9

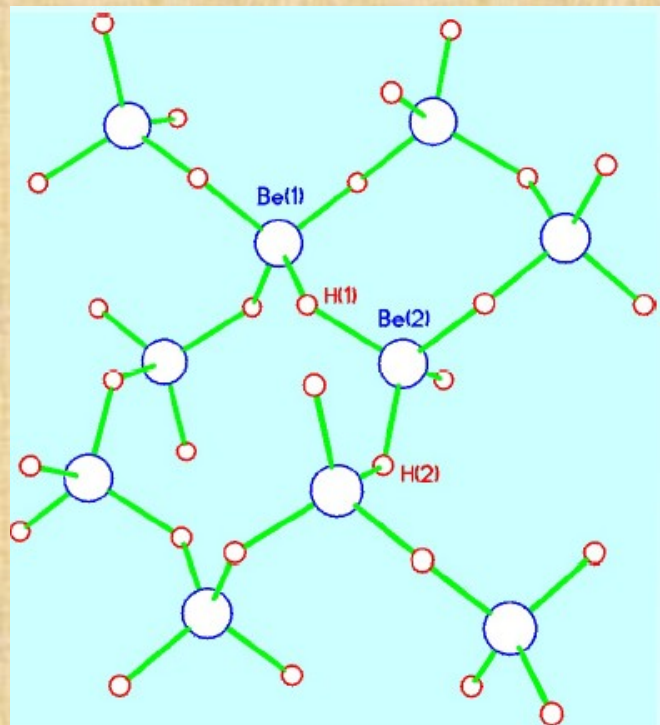
Halogenidy beryllia

Ostatní halogenidy se připravují přímou syntézou nebo reakcí se suchým halogenovodíkem – jsou polymerní s charakterem „elektronově deficitních vazeb“

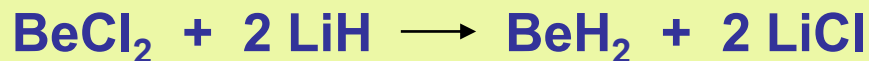
Hydrid beryllnatý

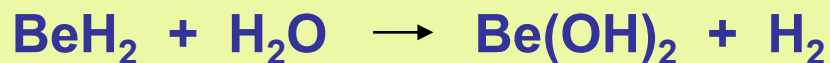
vysoce polymerní

výskyt elektronově deficitních vazeb

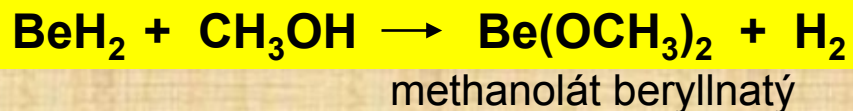
Příprava: (nelze připravit přímou syntézou)

Hydrolýza:

Solvolýza: zde konkrétně methanolýza

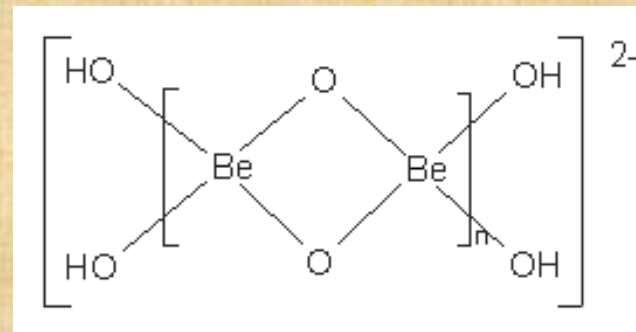
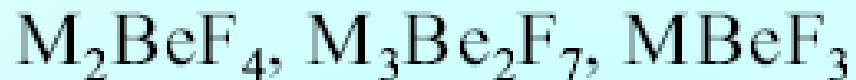

Pozor !!! Rozpuštěné sloučeniny beryllia jsou jedovaté.

Komplexní sloučeniny beryllia

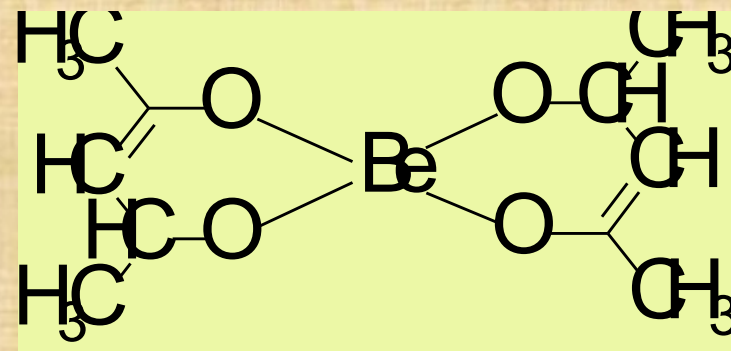
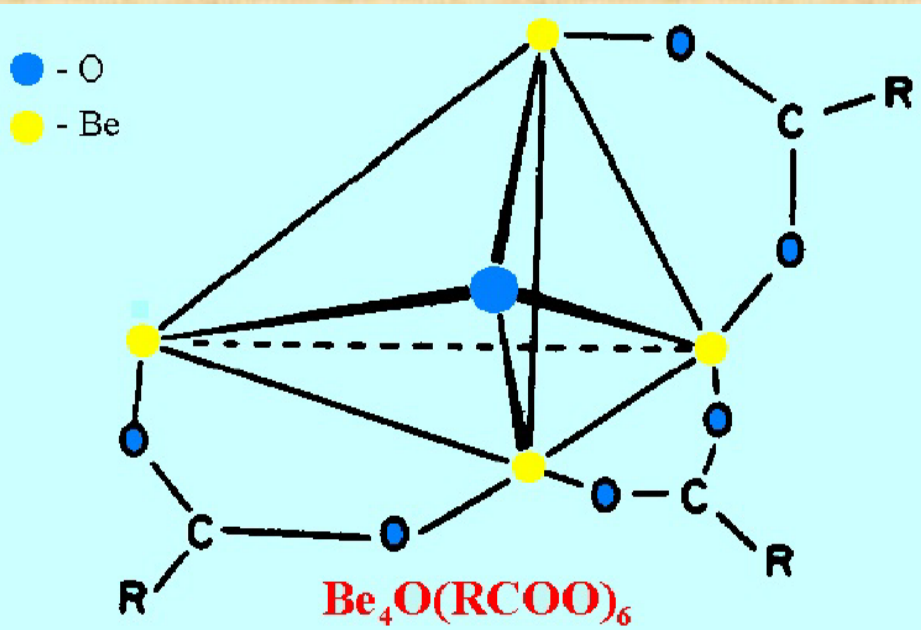
Ve vodě sloučeniny beryllnaté pomalu hydrolyzují: $\Rightarrow [\text{Be}(\text{OH})]_n^{n+}$

Komplexní fluoridy:

polyjaderná částice

Další komplexy:

acetylacetonát beryllnatý

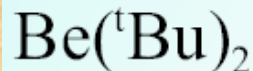

Organokovové sloučeniny beryllia

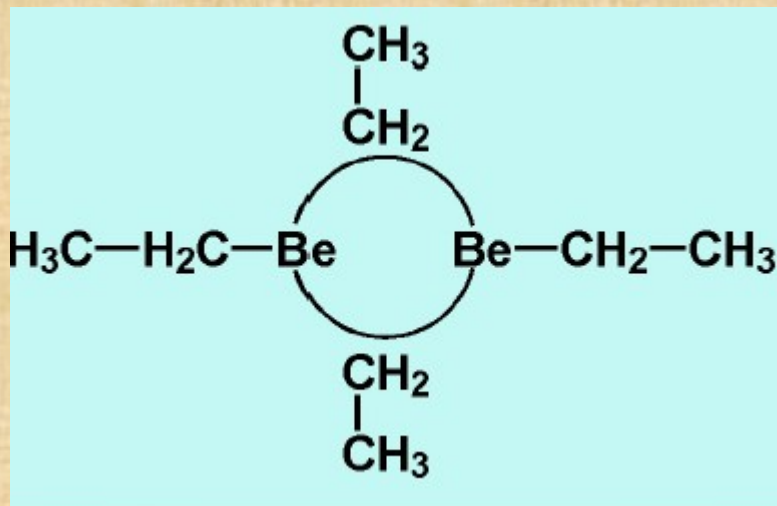
(přímá vazba Be – C)

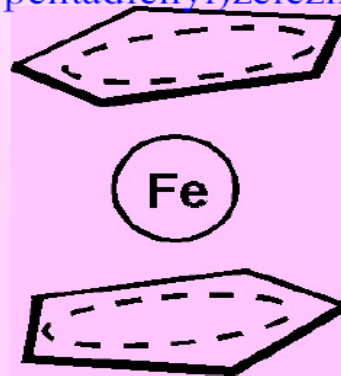
dimethylberyllium

bis(terc. butyl)beryllium

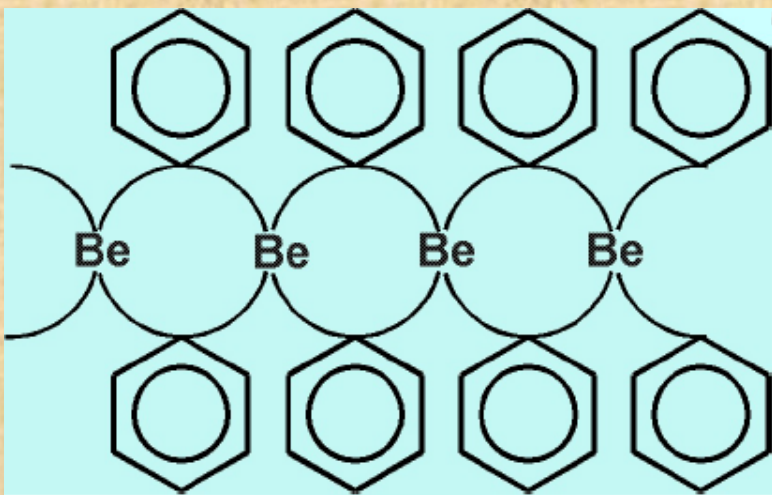

$[\text{Fe}^{\text{II}}(\eta^5\text{-C}_5\text{H}_5)_2]$
bis(cyklopentadienyl)železnatý komplex

sendvičový typ komplexu

η - tento symbol vyznačuje tzv. hapticitu, tj. skutečnost, že ligand je tvořen delokalizovaným π elektronovým systémem, číslo pak vyjadřuje počet elektronů tvořících tento delokalizovaný systém

Polyjerné sloučeniny, obsahují elektronově deficitní vazby, podrobněji o nich v chemii beru

Použití beryllia a jeho sloučenin

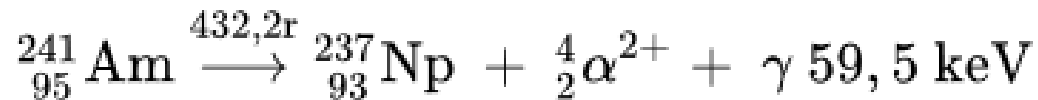
➤ okénka rtg. a Geiger-Müllerových trubic – (Be málo absorbuje záření)

➤ berylliové bronzy, např. **Be/Cu**

➤ výroba tritia

➤ neutronový zdroj ${}^{241}\text{Am} / \text{Be}$ na základě sledu jaderných reakcí

,které reagují s berylliem

Hořčík

Výskyt hořčíku:

2.76 %

v mořské vodě $\approx$ 0.13 %

dolomit $\text{CaCO}_3 \cdot \text{MgCO}_3$

magnezit MgCO_3

brucit $\text{Mg}(\text{OH})_2$

kainit $\text{KCl} \cdot \text{MgSO}_4 \cdot 3\text{H}_2\text{O}$

periklas MgO

epsomit $\text{MgSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$

epsomit

karnalit

olivín

mastek (talek)

azbest

spinel (polodrahokam)

$\text{MgSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$

$\text{KCl} \cdot \text{MgCl}_2$

$(\text{MgFe})_2\text{SiO}_4$

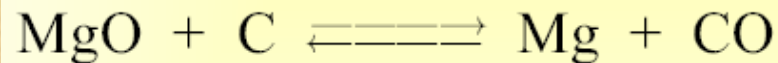
$\text{Mg}_3\text{Si}_4\text{O}_{10}(\text{OH})_2$

$\text{Mg}_3\text{Si}_2\text{O}_5(\text{OH})_4$

MgAl_2O_4

Výroba hořčíku:

300 000 tun/rok

ferrosilicium

elektrolýza taveniny MgCl_2

Vlastnosti hořčíku

➤ S vodou reaguje neochotně (na povrchu se pokrývá vrstvičkou tvorby špatně rozpustného hydroxidu)

➤ Tvorba

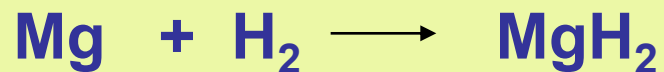
➤ Rozpouští se v kyselinách za vzniku H_2 , ve vodných roztocích existuje v podobě **akvakomplexu se 6 molekulami vody**

➤ Nerozpouští se roztocích alkalických hydroxidů – **není amfoterní**

➤ Hoří i ve vodních parách (nelze hasit vodou)

Hydrid hořečnatý

Přímá syntéza za tlaku 20 MPa
a katalýzy MgI_2

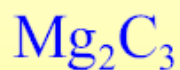

Reakce s vodou
a alkoholy:

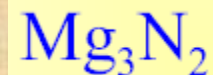

Ostatní binární sloučeniny hořčíku

Karbidy:

Nitrid:

Halogenidy:

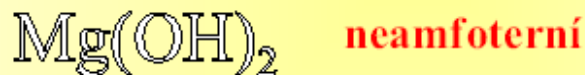
bezvodé jsou méně stabilní jako beryllnatá analoga

Fluorid je špatně rozpustný!!!

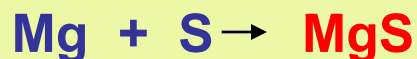

podstata tuhnutí tzv. Sorellova cementu .... směs žíhaného $\text{Mg}(\text{OH})_2$ a konc. roztoku MgCl_2 – tuhne během několika hodin

Hydroxid:

Sulfid:

ve vodě hydrolyzuje

Významné soli hořčíku

Uhličitany:

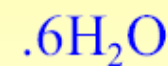
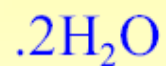
nerozpustné soli

Fosforečnany:

Analyticky významná reakce pro gravimetrické stanovení fosforu:

Chloristan hořečnatý

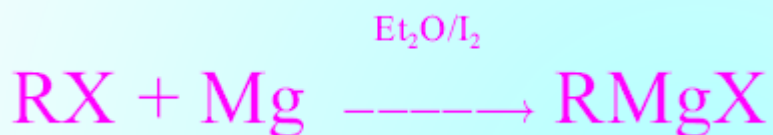

anhydron

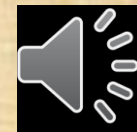
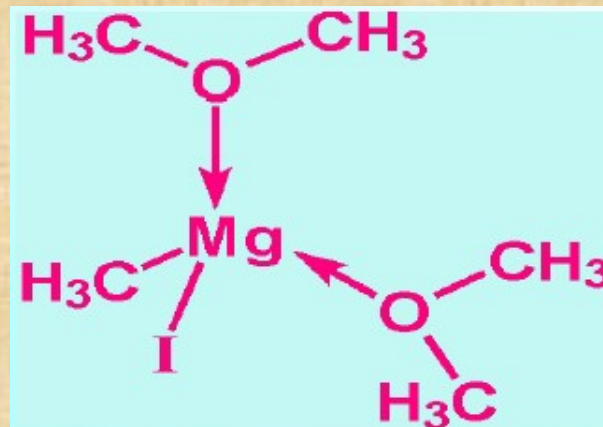
jedno z nejlepších sušidel pro organická rozpouštědla, je regenerovatelný:

Organokovové sloučeniny hořčíku

Grignardova činidla:

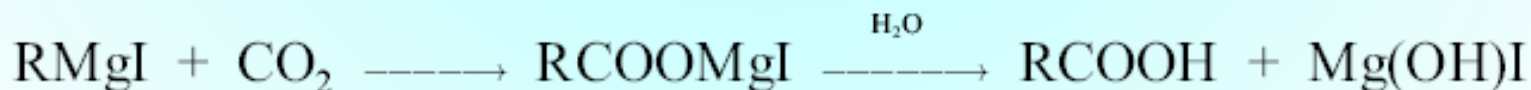
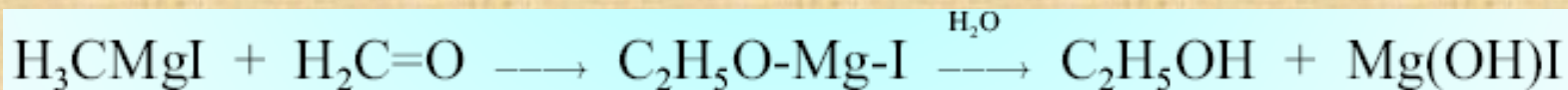
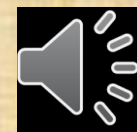
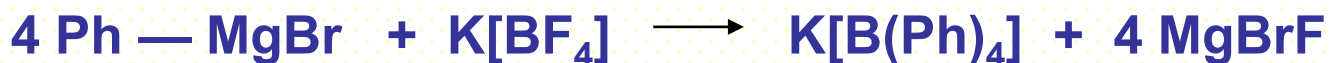

RX = alkyl-   alkylmagnesiumhalogenid
nebo arylhalogenid

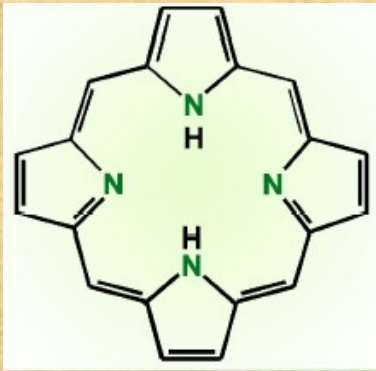

krystalují jako dietherát

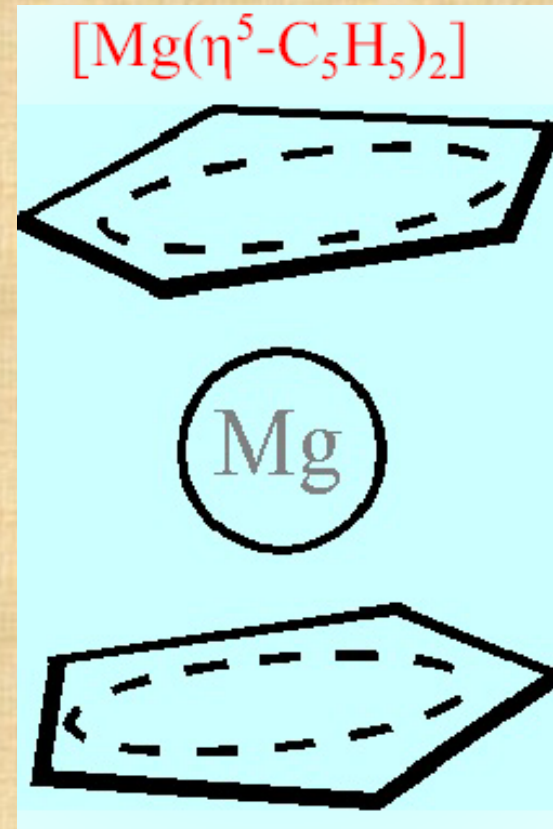
Používají se k alkylacím nebo arylacím:

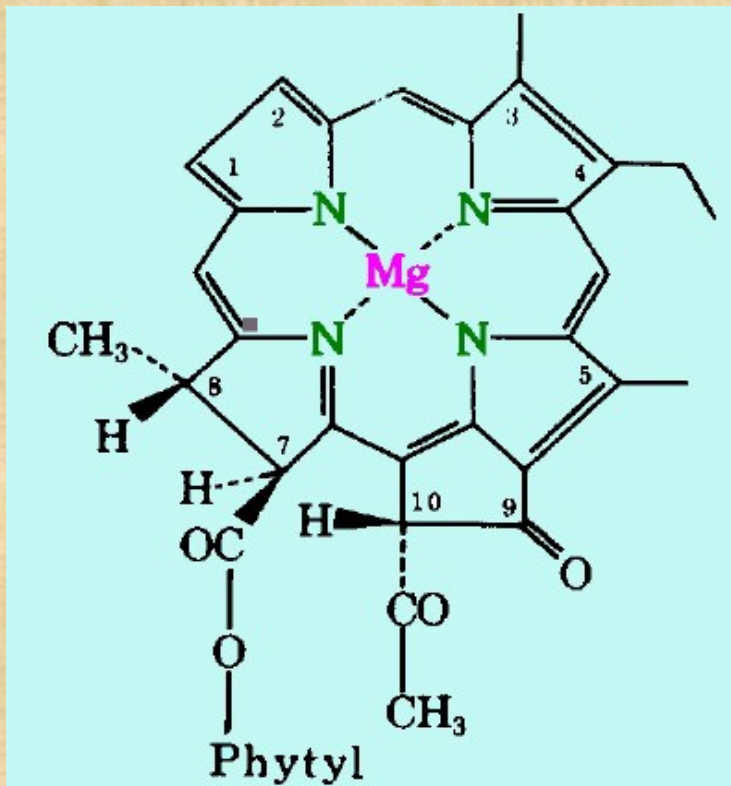
Významné komplexní sloučeniny hořčíku

Porfin

**sendvičový komplex hořčíku
s cyklopentadienem
- analog ferrocenu**

Chlorofyl

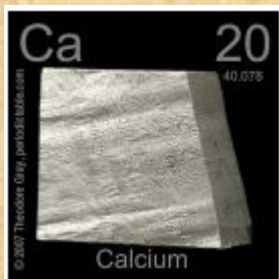

Použití hořčíku

- hořčík je technicky velmi důležitý kov, **lehké slitiny**
- zejména ve slitinách jako konstrukční materiál zvláště v letectví, automobilovém průmyslu a v raketové technice.
- **MgO** jako pálená magnézie pro sportovce
- výroba **Grignardových činidel** pro alkylace a arylace v organické syntéze

Vápník, stroncium, baryum

Zdroje vápníku:

vápenec
(kalcit)

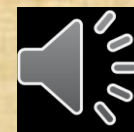
islandský vápenec CaCO_3 *mramor, křída, travertin*

sádrovec $\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$

anhydrit CaSO_4

kazivec CaF_2 **také znám jako fluorit**

apatity $\text{Ca}_5(\text{PO}_4)_3\text{X}$ **X = F, OH, aj**

Zdroje stroncia:

celestin SrSO_4

stroncianit SrCO_3

Zdroje barya:

baryt BaSO_4

dvojlomný
vápenec

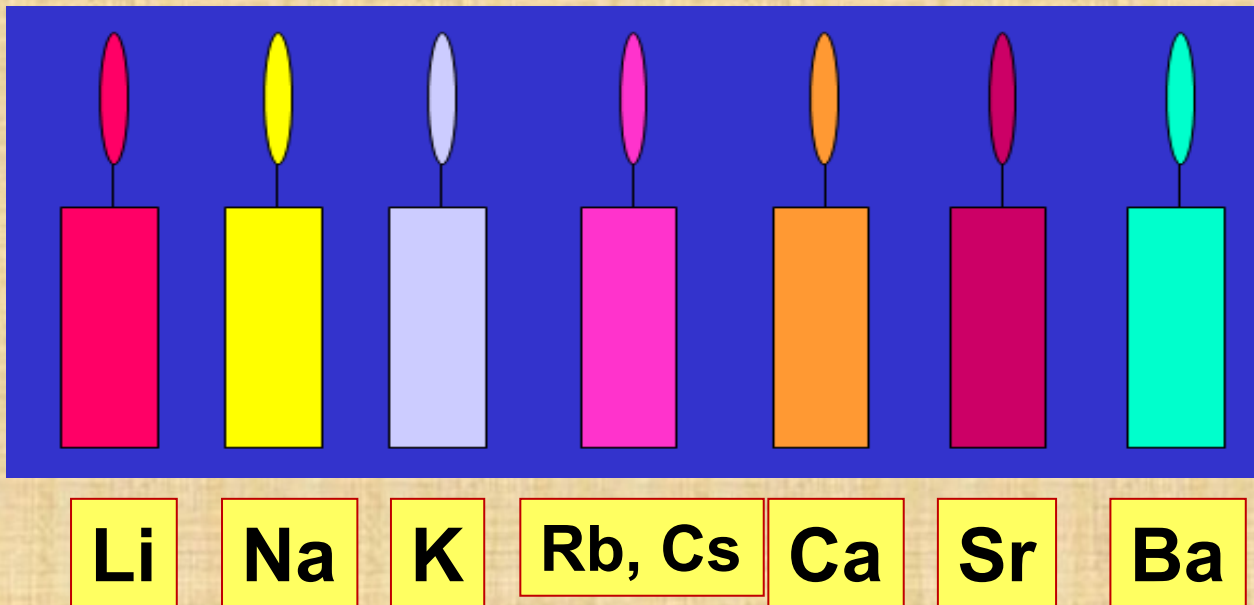
Výroba kovů alkalických zemin : elektrolýza tavenin chloridů

Pozn.: rozpustné sloučeniny barya jsou jedovaté

Obecné vlastnosti kovů alkalických zemin:

- elektropozitivní prvky
- zásadotvorné
- stříbrolesklé neušlechtilé kovy
- rozpustné soli stroncia a barya jsou jedovaté
- reaktivní, reagují s vodou podobně jako alkalické kovy (pomaleji)
- některé barví plamen

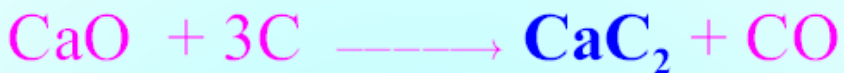

Sloučeniny kovů alkalických zemin

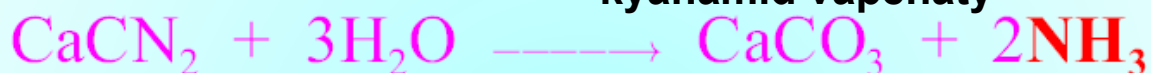
Hydridy MH_2 : přímá syntéza, reagují s vodou – pohotový zdroj vodíku

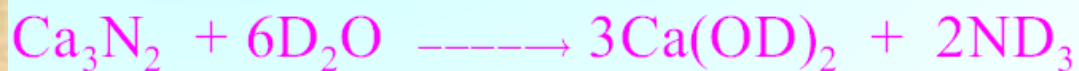
Karbid a kyanamid vápenatý:

kyanamid vápenatý slouží jako hnojivo

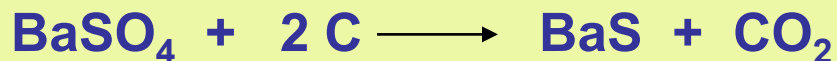
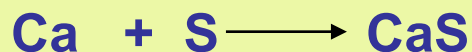

Nitridy:

výroba deuterovaného amoniaku

Sulfidy:

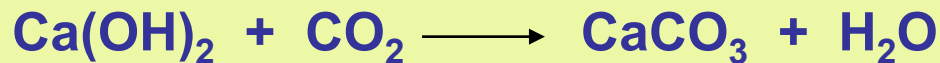
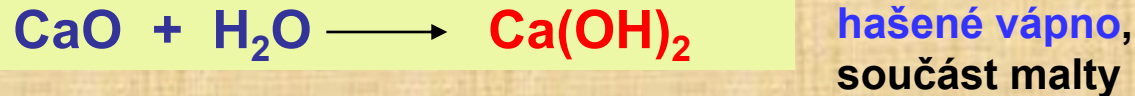
Reakcí BaS a $ZnSO_4$ vzniká směs velmi kvalitních bílých pigmentů pod názvem lithopon (tedy směs $BaSO_4$ a ZnS)

Sloučeniny kovů alkalických zemin

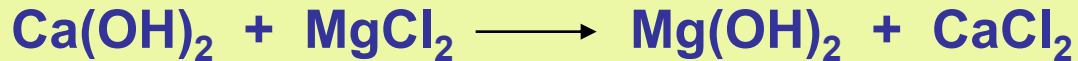
Oxidy: připravují se kalcinací (žiháním) uhličitánů při cca 900 °C

Hydroxidy:

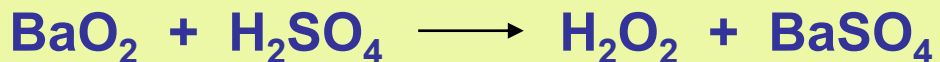

tvrdnutí malty -
karbonatace

tato reakce slouží k získávání Mg z mořské vody

Peroxidy:

tato reakce dříve sloužila k výrobě H_2O_2

Sloučeniny kovů alkalických zemin

Fluoridy: obecně málo rozpustné

CaF_2 (kazivec, fluorit) se někdy používá pro výrobu fluoru elektrolýzou jeho taveniny

Chloridy:

$\text{CaCl}_2 \cdot 2 \text{H}_2\text{O}$

CaCl_2 bezv. – používá se jako sušidlo (lze jej zahřátím regenerovat)

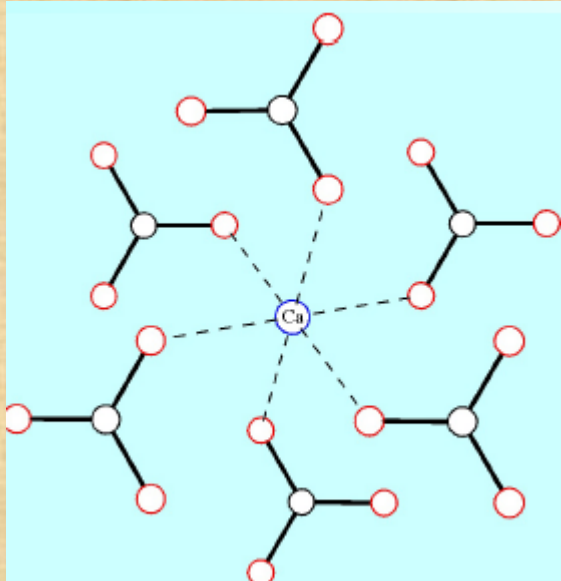
Všechny bezvodé halogenidy kovů alkalických zemin jsou rozpustné v řadě organických rozpouštědel (alkoholy, ethery aj.).

Dusičnan vápenatý (ledek vápenatý): slouží jako hnojivo

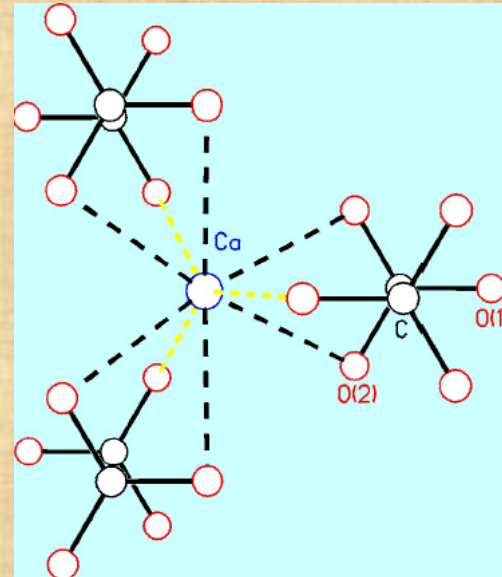
Soli kovů alkalických zemin

Uhličitan vápenatý: tvoří celá pohoří (vápenec , dolomit, křída)

Krystalické podoby :

kalцит

aragonit

Hydrogenuhličitan vápenatý $\text{Ca}(\text{HCO}_3)_2$ je málo rozpustný ve vodě, je mj. také příčinou **přechodné tvrdosti** pitné vody, dá odstranit varem.

Krasový jev – vznik krápníků

- uhličitan vápenatý je prakticky nerozpustný ve vodě
- pokud je ve vodě protékající přes vápencové skály rozpuštěn oxid uhličitý, dochází k přeměně nerozpustného uhličitanu vápenatého na rozpustnější hydrogenuhličitan vápenatý:

- roztok hydrogenuhličitanu po malých kapkách dopadá na skálu a pomalu se z něj odpařuje voda a uvolňuje oxid uhličitý
- reakce probíhá tedy v opačném směru a dochází ke vzniku krápníků:

Krasový jev:

stalaktit

stalagmit

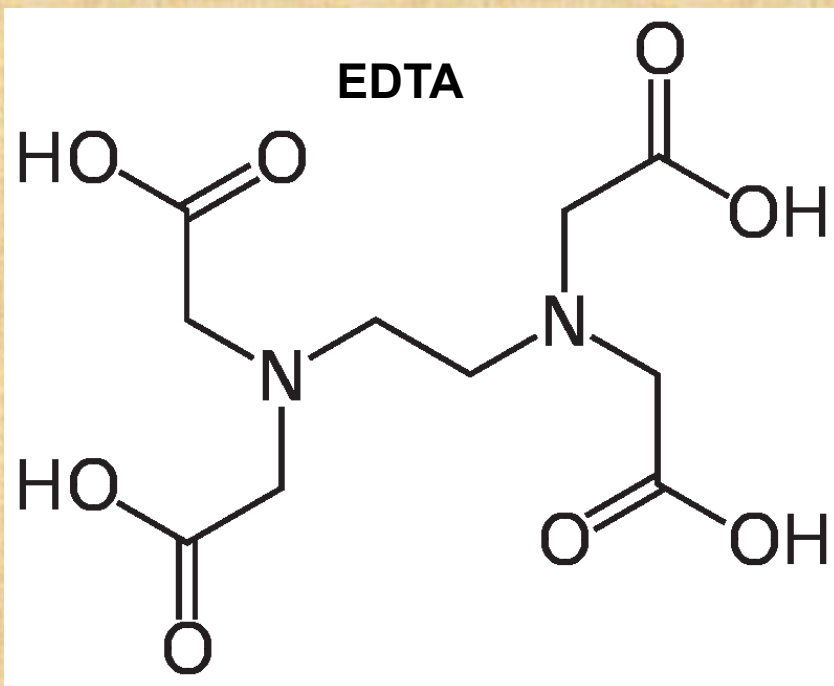

stalagnát

Komplexy kovů alkalických zemin

- Tvorba komplexů není typická.
- Jsou známy komplexy s vícedentátními ligandy, např. s Chelatonem III, což je disodná sůl kyseliny ethyldiamintetraoctové (EDTA), a s jinými makrocyclickými ligandy.

EDTA je hexadentátní ligand - kov je tímto chelátotvorným činidla silně maskován - tím se vysvětluje velká stabilita tohoto komplexu

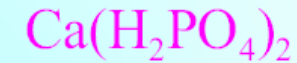

Kyslíkaté sloučeniny kovů alkalických zemin

Fosforečnany:

nerozpustný

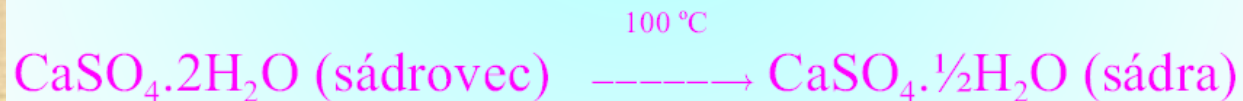
rozpustný

Sírany: málo rozpustné sloučeniny

CaSO_4 – jeho přítomnost ve vodě způsobuje její trvalou tvrdost

Výroba sádry

Pozn. Nedodržení režimu dehydratace vede ke vzniku bezvodého CaSO_4 (anhydritu), který pak vede k tomu, že sádra netuhne.

BaSO_4 (baryt) – velmi nerozpustná sloučenina

(gravimetrické stanovení síranů nebo barya)

Používá se jako pigment (součást lithoponu) a jako kontrastní látka při rtg. vyšetření trávicího traktu.

Tendence v rozpustnostech sloučenin kovů alkalických zemin

Málo rozpustné jsou: hydroxidy, sírany, oxaláty, uhličitany, chromany, fosforečnany, fluoridy

Hydroxidy		Sírany		Št'avelany oxaláty	
Be	roste		roste		roste
Mg					
Ca		Ca			
Sr		Sr			
Ba		Ba			

